

Fazil Camil oğlu KƏRİMOV, i.f.d. dos.**Ayşə Seydi qızı ƏHMƏDOVA**

Azərbaycan Texnologiya Universitetinin magistrantu

E-mail: a.ahmedova@uteca.edu.az

GƏNCƏ-DAŞKƏSƏN ƏRAZİSİNİN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINDA TURİZMİN ROLU

Xülasə

Turizmin inkişafı müasir dünya iqtisadiyyatına verdiyi mühüm töhfələrə və müsbət sosial-iqtisadi nəticələrinə görə yüksək qiymətləndirilir. İqtisadi və sosial potensiala malik ölkələrin struktur siyasətində həlledici element kimi nəzərdən keçirilir və bazar tipli iqtisadiyyatlarda prioritet sektor hesab olunur. Turizmin hazırkı vəziyyəti ümumi daxili məhsulun artımında və sosial məsələlərin həllində roluna görə qiymətləndirilir. Mütəşəkkil və planlı sənaye kimi turizmin təsirini qiymətləndirmək üçün onun inkişafının elmi qiymətləndirilməsinin aparılması vacibdir.

Turizmin müxtəlif aspektlərinin tədqiqi, planlaşdırılması və təşkilində istifadə olunan metodologiya və modellərin nəzəri və praktiki əhəmiyyətinə lazımı diqqət yetirilməklə, turizmin sosial-iqtisadi nəticələrinin yüksəldilməsi çox faydalı olardı.

Açar sözlər: turizm, sosial-iqtisadi potensial, region, inkişaf, biznes turizmi, investisiya.

JEL: L81

Giriş

Ölkəmizdə sosial-iqtisadi potensialın 50%-dən çoxu regionların payına düşür, eyni zamanda əmək qabiliyyətli əhalinin 47%-i həm kənd təsərrüfatı, həm də aqrar sahə ilə məşğul olur. Bu nüansları nəzərə alaraq regionlarda kənd turizminin inkişafını təmin etmək mühüm məsələlərdəndir. Qeyd etmək lazımdır ki, bir çox kəndlərdə təbii resurslar və iqlim şəraiti ilə yanaşı tarixi abidələrin mövcudluğu bu kəndlərə xüsusi diqqətin ayrılması əhəmiyyətini artırır. Gəncə-Daşkəsən iqtisadi rayonunda kənd turizminin inkişaf etdirilməsi, təbiətinin qiymətləndirilməsi, əhalinin işlə təmin olunmasını gerçəkləşdirmək və artırmaq üçün bir sıra dövlət proqramları təsdiq və icra edilməkdədir. İcra edilən bir sıra tədbirlər öz növbəsində kənd əhalisi üçün əlavə gəlir mənbəyi olmaqla yanaşı, sosial və iqtisadi problemlərin həllində özünəməxsus yer tutacaqdır. Nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi ucqar kəndlər üçün olduqca mühümdür. Gələcək dövrlərdə görülən tədbirlərin nəticəsi kənd mədəniyyətinin qorunmasına, sosial-iqtisadi bir faktor olaraq gənclərin işsizlik ucbatından kəndlərdən axınının qarşısının alınacağı proqnozlaşdırılır. Bütün bunların gerçəkləşdirilməsi üçün bir çox tədbirlər həyata keçirilməlidir. İlk və ən böyük əngəl kənd

yerlərində turizm infrastrukturunun olmamasıdır. Hər şeydən əvvəl həmin ərazilərdə yeni və müasir tələblərə cavab verən infrastruktur qurulmalı, əlverişli əhali maarifləndirilməli, kənd əhalisinin öz əl işlərini və kəndə məxsus bir çox məhsulları sata biləcəkləri yerlər tikilməli, nəqliyyat infrastrukturunun səviyyəsi yüksəldilməlidir. Əhali arasından turizm sahəsinə marağı olanlara xarici dil kursları təşkil edilməklə yerli mütəxəssislər yetişdirilməlidir.

Ölkə Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva 2020-ci il iyunun 24-də Gəncə şəhərinə 16-cı səfəri zamanı sakinlər tərəfindən qaldırılan məsələlərin həlli ilə bağlı dövlətimizin başçısının verdiyi göstərişlər, imzaladığı sərəncamlar şəhərin hərtərəfli inkişafına təsir göstərmiş, 2003-cü ilə nisbətə 2019-cu ildə Gəncədə məhsul buraxılışı 4,3 dəfə, sənaye 2,7 dəfə, kənd təsərrüfatı 2,8 dəfə, əsas kapitalla yönəldilmiş vəsait 60 dəfə, o cümlədən tikinti-quraşdırma işləri 63,1 dəfə artıb. 2003-cü ildən 2020-ci ilin birinci rübü ərzində Gəncədə 60 587, növbəti il ödənişli əsaslarla 2075, pandemiya ilə əlaqədar üç min müvəqqəti iş yeri açılıb.

Dördüncü regional inkişaf proqramı çərçivəsində icra olunan növbəti layihə əsasında Gəncə lokomotiv deposu 2022-ci il yanvarın 30-

da istismara verildi. Bu yeni depoda dəyişən cərəyanla işləyən elektrovolların texniki xidməti və təmiri işləri həyata keçirilir. Gəncə deposu Azərbaycan Hökuməti ilə Fransa İnkişaf Agentliyinin birgə maliyyəsi hesabına inşa edilərək dövlət başçımız tərəfindən işə salınıb. Yeni depoda ABŞ, Almaniya, İngiltərə, Hollandiya, İtaliya, Türkiyə, Koreya Respublikası, Çin, Rusiya və bir sıra digər ölkələrin istehsalı olan müasir avadanlıq və cihazlarla təchiz olunmaqla sifariş edilmiş bütün dəyişən cərəyanlı lokomotivlərə fasiləsiz olaraq texniki xidmət göstərmək qabiliyyətində olan əsas təmir zonasında eyni vaxtda 6 lokomotivə xidmət etməyə imkan verən ikimərtəbəli platforma mövcuddur. Qeyd edilməlidir ki, depo ərazisində 75 nəfərin işlə təmin olunması nəzərdə tutulmaqla, enerjiyə olan tələbatın bir hissəsini qarşılamaq üçün 350 ədəd günəş paneli quraşdırılıb. Deponun istismarı ilə istər enerji resurslarına qənaətə, istər xərclərin azalmasına, istərsə də təmir və texniki xidmətin optimallaşdırılmasına, istismarın etibarlılığının artırılmasına və fasiləsiz daşımaların təmin olunmasına imkan yaradılması proqnozlaşdırılır.

2021-ci ildə “Daşkəsən şəhərinin içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenidən qurulması” layihəsi başa çatıb. Qeyd edək ki, Daşkəsən şəhərinin mərkəzləşdirilmiş içməli su təchizatı sistemi 1950-1960-cı illərdə yaradıldığından sakinlərin yalnız 43 faizinə xidmət göstərirdi, mövcud su və kanalizasiya xətləri şəhəri tam əhatə etmirdi və istismara yararsız duruma düşmüşdü. Şəhər əhalisi içməli suyu qrafiklə alırdı, sakinlərin qalan hissəsi isə tələbatını fərdi qaydada ödəyirdi. Azərbaycan Hökuməti və İslam İnkişaf Bankı tərəfindən birgə maliyyələşdirilən bu layihə isə 2035-ci ilə perspektiv inkişaf nəzərə alınmaqla Daşkəsəndə 12 min nəfərin içməli və tullantı su xidmətlərindən istifadəsinin yaxşılaşdırılmasına hesablanıb. Əhali, həmçinin ətraf kəndləri keyfiyyətli içməli su ilə təmin etmək üçün Qarainək bulaqları və Gurbulaq su mənbəyində 5 suqəbuledici qurğu inşa edilərək mənbədən şəhərə 20 kilometrədən çox uzunluğu olan magistral su kəməri çəkilib, eyni zamanda, 2030 ünvana birləşmə verilərək sayğaclar quraşdırılıb. Hazırda yeni yaradılmış su təchizatı sistemi ilə şəhərin 10 mindən artıq sakini fasiləsiz içməli su ilə təmin edilməkdədir. Məhz, layihə çərçivəsində Daşkəsən şəhərində

11,5 kilometr uzunluğunda kanalizasiya şəbəkəsi də qurulmaqla, rayonun Alunitdağ qəsəbəsinə də içməli suyun verilməsi təmin edilib və Sukanal Sahəsi üçün müasir tipli inzibati bina tikilib [1].

2015-ci ildə Azərbaycanda turizm təsərrüfatı ÜDM-in 2,7%-ni təşkil etmişdir. Bu göstərici 2019-cu ildə isə 2,4% olmuşdur. 2011-ci ilin “Turizm ili” elan olunması ölkədə turizmin inkişafını sürətləndirsə də, dünyanı əhatə edən pandemiya bu sahənin inkişafını ləngitmişdir. 2011-ci ildə ölkənin turizm təsərrüfatına 1407,8 mln. manat investisiya qoyulmuşdur ki, bunun da nəticəsində turizm sektoru sürətlə inkişaf etməyə başladı. Qısa zaman ərzində yeni mehmanxanalar inşa edilmiş, ölkəyə gələn turistlərin sayı isə 2 dəfə artmışdır [2].

Ölkənin ümumi təsərrüfat sisteminə nəzər salsaq görürük ki, turizm iqtisadiyyatdakı payına görə yalnız informasiya və rabitə (1,8%) sektorundan üstündür [3].

Aparılan tədqiqat nəticəsində bölgələrdən Gəncə şəhərində mədəni və biznes turizmi, Nəftalanda müalicə və sağlamlıq, Daşkəsən rayonunun cənub hissəsində alpinizm, Şəmkirçay ətrafında piyada yürüşlərin təşkili, Ağstafa rayonunda balıqçılıq, ovçuluq və quşların müşahidəsi, Gədəbəy rayonunda müalicə-sağlamlıq turizmi, alpinizm, mədəni və etnoqrafik turizm, Goranboy rayonunda rekreasiya turizmi, Göygöl rayonunda ekoturizm, kənd turizmi və etnoqrafik turizm, Qazax rayonunda rekreasiya, hadisə və kempinq, Samux rayonunda balıqçılıq, rekreasiya turizmi, Şəmkir rayonunda balıqçılıq, arxeoloji turizm, Tovuz rayonunda isə alpinizm, kənd turizminin inkişafı üçün geniş imkanların mövcud olduğu qəbul edilmişdir.

Turizm insanların müxtəlif yerləri ziyarət etməsi və otel, yemək və fəaliyyət kimi müxtəlif sahələrə pul xərcləməsidir. Bu, yeni iş yerləri yaratmaq və ərazini daha da inkişaf etdirməklə yerli iqtisadiyyata kömək edir. Turizmi həyata keçirməyin müxtəlif yolları var və bu, yerin coğrafi ərazisi və tarixi kimi faktorlardan asılıdır. Turizm xidmətləri göstərən şirkətlər insanlara istədiklərini verməyə çalışırlar və qiymətlər insanların ödəməyə hazır olduqlarına əsaslanır.

Pulun işləməsi və insanların müxtəlif yerlərdə necə davranması da turizmə təsir göstərir. Turistlərlə işləyən müəssisələr onlara istədiklərini verməyə çalışırlar və bunu etmə

tərzi turizmin nə qədər olduğuna təsir edir. Turizmin nə qədər yaxşı getdiyini, onu neçə nəfərin aldığına və nə qədər baha başa gəldiyinə baxaraq deyə bilərik.

Turizmin sosial-iqtisadi mənası çoxşahəli və kompleks göstəricilərlə ifadə olunur. Turizm insanların əylənmək, yeni vərdiş və maraqlar öyrənmək üçün müxtəlif yerlərə səyahət etməsidir. Bu, yerli əraziyə pul gətirməyə və orada yaşayan insanların vəziyyətini yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər. Bu, həm də insanlara öz bizneslərini qurmaq imkanı verir. Turizm getdikcə populyarlaşır və biznes üçün vacib olur. Bu, yeni iş yerləri yarada və ərazini yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər. Məqsəd hər bir sahəni təkmilləşdirmək üçün mövcud resurslardan istifadə etməkdir.

Müxtəlif yerlərdə turizm onun harada olmasından və necə planlaşdırıldığından asılıdır. Hər bir regionun iqtisadiyyatına təbii ehtiyatlar, texnologiya, əhali və yerləşmə təsir göstərir. Hər bir regionun yaxşı inkişaf etməsi üçün onun resurslarının dəyərləndirilməsi, yeni iş yerlərinin açılması, iqtisadi sahələrin qurulması vacibdir. Hər bir regionun iqtisadiyyatı ölkə iqtisadiyyatının bir hissəsidir və ölkə iqtisadiyyatının təsiri altındadır. İqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün müxtəlif bölgələr birlikdə çalışır. Hər bölgənin öz maraqları olduğu halda, ölkə iqtisadiyyatı hamıya yönəlib. Ölkənin məqsədi hər kəsin yaxşı yaşaması üçün lazım olan hər bir ehtiyaca sahib olmasını təmin etməkdir.

Ölkə iqtisadiyyatını müxtəlif regionların iqtisadiyyatları təşkil edir. Ölkə iqtisadiyyatının böyüməsi və dəyişməsi hər bir regionun iqtisadi cəhətdən nə qədər yaxşı çıxış edə biləcəyinə təsir göstərir. Regionlar bir böyük iqtisadiyyat yaratmaq üçün birlikdə çalışır, lakin onlar həm də öz ehtiyaclarına diqqət yetirirlər. Ölkə pul və resursları bir mərkəzdən istifadə etməklə hər kəsin lazım olan tələbatlara sahib olmasına əmin olmağa çalışır.

Azərbaycanda turizm problemi var, çünki insanlar hər il yalnız qısa müddətə ziyarət edə bilərlər. Ölkəmiz müxtəlif iqlim şəraitinə malik olsa da, bu problemə görə il boyu turizmlə məşğul ola bilmirik. Turistlərin daha uzun müddət ziyarət edə bilməsi üçün hər şeyi yaxşılaşdırmalıyıq. Hal-hazırda, turizm şirkətləri yalnız bir neçə ay işləyir, bu da işləri daha bahalı edir. Biz bütün il boyu turistlər üçün şərait yarat-

malıyıq ki, qiymətlər daha münasib olsun. Düşünürük ki, hökumət və sahibkarlar turistlərin vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün birlikdə çalışmalıdırlar. Qış turizmini yaxşılaşdırmaqdan başlamalıyıq.

İnsanlar turizmlə bağlı problemləri öyrənirlər və bu, artıq təkə pul və iqtisadiyyatla bağlı deyil. Turizm həm də mədəniyyət və siyasət üçün vacibdir. Bəzi insanlar turizmi müxtəlif mədəniyyətləri öyrənmək və dünyanı daha yaxşı bir yerə çevirmək üçün bir yol kimi görürlər. Bu, getdikcə populyarlaşır və bir çox ölkələr pul qazanmaq üçün ondan istifadə edirlər. İnsanlar turizmin təhlükəsiz və hamı üçün faydalı olduğundan əmin olmağa çalışırlar.

Biz indi turizmin insanlara müxtəlif mədəniyyətlər haqqında məlumat əldə etməyə necə kömək etməsi və dünyanı daha təhlükəsiz yerə çevirməsi haqqında daha çox bilirik. Turizm insanların müxtəlif ölkələrə səyahət etməsi və orada pul xərcləməsidir. Bu, bir çox ölkələrin iqtisadiyyatına kömək edir.

Ölkəmizin iqtisadiyyatını hamı üçün daha yaxşı necə işlədəcəyimizi müəyyən etməliyik. Bu, hadisələrin necə dəyişdiyini öyrənmək və bundan sonra nə olacağını proqnozlaşdırmaqdan ibarətdir. Ölkəmizin iqtisadiyyatını elə bir sistemə dəyişmək istəyirik ki, insanlar daha asan əşyalar alıb sata bilsinlər. Ölkəmizdə turizmin necə işləməsi ilə bağlı da qaydalarımız var ki, hamıya fayda gətirsin və iqtisadiyyatımızın inkişafına kömək etsin. Buraya əyləncəli səyahətlər təşkil etmək və turistlərin yaxşı təcrübələr yaşamasını təmin etmək kimi tədbirlər də daxildir. Bütün bunlar ölkəmizi daha da yaxşılaşdırmaq üçün vacibdir.

Turizmdən bəhs edən Azərbaycanda Qanun hökumətin Azərbaycana gələn insanların yaxşı vaxt keçirməsinə və turizm sənayesinin qaydalara əməl etməsinə necə əmin olmaq istədiyini izah edir. Bu, həm də insanların ziyarət etmək istədikləri yerlərə qayğı göstərilməsinə və turizmdə çalışan insanların ədalətli maaş almasına kömək edir. İnsanlar Azərbaycana gələndə yeni yerlər görə bilir, səfərlərə çıxır, əylənirlər. Bu, iş yerlərinin açılmasına və iqtisadiyyatın inkişafına kömək edir.

Turizmin iqtisadiyyatı və tənzimlənməsi müxtəlif amillərdən, o cümlədən tarixi xüsusiyyətlərdən, turizmin konsepsiyasından və potensialından, ölkənin coğrafi mövqeyindən və

resurslarından asılıdır. Turizmin inkişafına təcrübə və əlverişli şərait təsir edir və iqtisadi potensialı cəlb etməklə daha da gücləndirilə bilər. Turizmin tədqiqi onun sosial-iqtisadi mahiyyətini və ölkənin resursları və şəraiti ilə formalaşan əsas istiqamətlərini ehtiva edir. Turizm çoxfunksiyalı sahə kimi istehlakçıların və regionların ehtiyaclarına xidmət edir və onun beynəlxalq əhəmiyyəti inteqrasiya, əməkdaşlıq və istehsaldan ibarətdir. Turizmin idarə edilməsi onun çoxfunksiyallılığının nəzərə alınmasını və iqtisadi səmərəliliyə əsaslanan məqsədlərin prioritetləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Turizmin iqtisadi amil kimi əhəmiyyəti müxtəlif meyarlardan və tarixi xüsusiyyətlərdən asılıdır. Turizm anlayışı, onun potensialı və ölkənin yerləşdiyi yer turizm sənayesini formalaşdırır. Təbii şərait və iqtisadi vəziyyət kimi amillər bu sənayenin inkişafına kömək edir. Potensial və iqtisadi resursları cəlb etməklə turizm sənayesi istehlakçıların ehtiyaclarına uyğun formalaşdırıla bilər. Turizmin tədqiqinə onun sosial-iqtisadi mahiyyəti və əsas istiqamətləri daxildir. Turizmin tarixi ölkələrin və ərazilərin resursları ilə formalaşır. Turizm sənayesi çoxfunksiyalıdır və turistlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün xidmətlər göstərir. Turizmin beynəlxalq əhəmiyyəti onun inteqrasiyasında və əməkdaşlığında. Turizmin istehsal və xidmət funksiyaları onu mürəkkəb idarəetmə obyektinə çevirir. Onun uğurunun meyarları məqsədlərə və iqtisadi səmərəliliyə əsaslanan iyerarxik struktur təşkil edir.

Azərbaycan iqtisadi inkişafda böyük uğurlar qazanıb, hazırda dünyanın aparıcı ölkəsi hesab olunur. Azərbaycanın neft sənayesinin əldə etdiyi gəlirlər ölkəmizdə pul kütləsini xeyli artırıb. Neft gəlirlərindən səmərəli istifadə etməklə Azərbaycanın gələcəkdə qüdrətli dövlətə çevrilməsi potensialını tanımaqla yanaşı, qeyri-neft sektorunun inkişafına da diqqət yetirmək vacibdir. Bu, xüsusilə dünya miqyasında getdikcə əhəmiyyət kəsb edən İnformasiya Texnologiyaları, eləcə də, Rabitə və Turizm sənayesində əhəmiyyətli problemlər və imkanlar təqdim edir. Bəzi ölkələr hətta turizmin həm qeyri-neft sektorunun, həm də bütövlükdə ÜDM-in aparıcı payına çevrildiyini görmüşlər.

Azərbaycan öz neft ehtiyatlarından əldə etdiyi gəlirlər hesabına nəzərə çarpacaq dərəcədə

iqtisadi inkişafa nail olub. Lakin bu artımı saxlamaq üçün diqqəti qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəltmək vacibdir. İnformasiya Texnologiyaları, Rabitə və Turizm sənayesi qlobal iqtisadiyyatda getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir və Azərbaycan bu sahələrə sərmayə qoymağı düşünməlidir. Neft sənayesi bizim iqtisadi uğurumuzda həlledici rol oynasa da, biz uzunmüddətli davamlılıq üçün iqtisadiyyatımızın şaxələndirilməsinin zəruriliyini dərk edirik.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərdi ki, turizm iqtisadiyyata böyük fayda verə bilər. Dövlət büdcəsinə gəlirlərin yaradılmasında və ticarətin tarazlaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Bundan əlavə, turizm işsizlik kimi problemləri həll etməyə və ümumi iqtisadi artımı stimullaşdırmağa kömək edə bilər. Ölkəmizdə iş imkanlarının təmin edilməsinin vacibliyini nəzərə alsaq, turizm sənayesi bu baxımdan həlledici rol oynaya bilər. Məsələn, kiçik turizm müəssisələri 8-10 nəfərə qədər, orta və iri müəssisələr isə yüzlərlə işçini işlə təmin edə bilər. Qeyd etmək yerinə düşər ki, artıq ölkəmizdə çoxlu sayda insan istirahət komplekslərində, mehmanxanalarda işlə təmin olunur.

İqtisadi sektorların inkişafı və davamlılığında investisiyalar həlledici rol oynayır. Turizm sənayesi göstərdi ki, ona investisiya yatırmaq tez bir zamanda müsbət nəticələr verə və ölkənin ümumi sosial-iqtisadi inkişafına töhfə verə bilər. İnfrastruktur kimi digər sektorlar da turizmin inkişafına mühüm təsir göstərir. İnvestisiya idarəçiliyinin müvəffəqiyyəti əlverişli mühitdən və səmərəli idarəetmədən asılıdır. Proqnozlaşdırılan və düzgün həyata keçirilən investisiya layihələri beynəlxalq standartlara cavab verən turizm obyektlərinin artmasına və ölkəyə daha çox turist cəlb edilməsinə səbəb ola bilər.

İqtisadi sahələrin davamlı inkişafında investisiyalar həlledici rol oynayır. İnkişaf etməkdə olan ölkələr göstərdilər ki, turizm investisiya qoyuluşları tez nəticə verir və sənayenin inkişafı davamlı inkişafı təmin edir. Turizm digər iqtisadi və sosial sektorlarla əlaqəli olduğundan, bu sənayeyə qoyulan investisiyalar ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına müsbət təsir göstərə bilər. Yol infrastrukturunun yaxşılaşdırılması ölkəmizin turizm sənayesi üçün artıq öz müsbət nəticələrini verib. İnvestisiyaların müvəffəqiyyəti əlverişli investisiya mühitindən, səmərəli idarəetmədən,

qanunvericilik və ümumi idarəetmə bacarığın-
dan asılıdır. Proqnozlaşdırılan və düzgün həyata
keçirilən investisiyalar beynəlxalq standartlara
cavab verən turizm obyektlərinin artmasına və
son nəticədə ölkəmizə daha çox turist gəlməsinə
səbəb olacaq.

Turizmin sosial-iqtisadi əhəmiyyəti mürək-
kəb və müxtəlifdir, çünki o, gəlir əldə etmək,
yerli resurslardan istifadə etmək və cəmiyyətin
xeyrinə infrastrukturunu gücləndirmək məqsədi
daşıyır. Həmçinin sahibkarlığı təşviq edir və get-
dikcə biznes və korporativ idarəetmə üçün
diqqət mərkəzində olan sahəyə çevrilir. Turiz-
min sosial aspekti iş yerlərinin yaradılması, ev
təsərrüfatlarının inkişafı və kənd yerlərində so-
sial-iqtisadi inkişafı əhatə edir. Resursların
səmərəli idarə edilməsinə və məşğulluğun art-
masına nail olmaq üçün iqtisadi və sosial inkişaf
məsələləri turizm təşkilatının məqsədlərinə uy-
ğun olmalıdır. Turizm fəaliyyətinin və regionun
resurs potensialı əhalinin rifahının yaxşılaşdırıl-
masında həlledici əhəmiyyətə malikdir.

Turizm sənayesi ölkə iqtisadiyyatının və so-
sial inkişafının həlledici tərkib hissəsidir. Ha-
zırda onu daha çox bazar yönümlü edən dəyişik-
liklərə məruz qalır. Tədqiqatçılar və ekspertlər
turizmi təkmilləşdirmək və gələcək artımını
proqnozlaşdırmaq üçün müxtəlif yanaşma və
strategiyaları öyrənirlər. Əhalinin ehtiyaclarını
ödəmək və ölkənin ixrac potensialını artırmaq
üçün beynəlxalq turizm əlaqələri inkişaf etdirir-
lir. Turizmin idarə edilməsi və təşkili iqtisadi in-
teqrasiya və inkişaf üçün getdikcə daha çox
əhəmiyyət kəsb edir. Həyat tərzi və yaşayış şəra-
iti dəyişdikcə turizm potensial inkişafın vacib
mənbəyinə çevrilir. Bu kontekstdə turizm sek-
toru sosial məsələlərin həllində və iqtisadi artı-
mın təşviqində mühüm rol oynaya bilər.

Turizmi səmərəli idarə etmək üçün diqqəti
özəlləşdirmə və sahibkarlığın gələcək inkişafı
strategiyalarına yönəltmək lazımdır. Bu, resurs-
ların, eləcə də daha yüksək məqsədlərə nail ol-
maq üçün lazım olan texnologiya və mexanizm-
lərin diqqətlə nəzərdən keçirilməsini tələb edir.
Bir çox ölkələr turizm sənayesini əsas iqtisadi
sektor kimi inkişaf etdirirlər. Turizm fəaliyyətini
onun sosial-iqtisadi mahiyyətini, sosial rolunu
və beynəlxalq təsirini nəzərə alaraq təhlil etmək
üçün konseptual yanaşma lazımdır. Turizmə sa-
hibkarlıq obyekti kimi baxaraq, elmi-metodoloji
baxımdan fərqliliklərini nəzərə almaqla, onun

dövlət tənzimləmələri vasitəsilə təşkili və qorun-
ması vacibdir.

Sosial prioritetlərə gəlinə, turizmin inkişafı
əmək resurslarının və ərzaq bazarının geniş-
ləndirilməsində həlledici amildir. Turizm
sahəsinin idarə edilməsi və təşkili, funksional və
yerli təsərrüfat fəaliyyətləri konkret məqsədləri
rəhbər tutur. Turizmin inkişafına yanaşma iqtis-
adi artıma, sosial tərəqqiyə, resurslardan və po-
tensialdan səmərəli istifadəyə yönəlib. Turizmin
inkişafının nəzəri əsasları onun ümumi səmərəli-
liyi və kommertiya maraqları əsasında
qiymətləndirilir. Turizmin əsas mürəkkəbliyi
onun resurslara, insan faktorlarına və son məh-
sulun strukturuna görə təşkil edilən fəaliy-
yətindədir.

Turizmin maddi bünövrəsi onun çoxalma
prosesinə cəlb edilməsi, eləcə də bir sahə kimi
idarəetmə və təşkili mexanizmləri ilə formalaşır.
Turizmin əsas xüsusiyyətlərini qiymətləndirmək
üçün müxtəlif məktəblərin müxtəlif perspektiv-
lərindən istifadə etmək olar.

Turizmin öyrənilməsinə və proqnozlaş-
dırılmasına onun iqtisadi, mənəvi və sosial-iqtisadi
əhəmiyyəti təsir göstərir. Turizmin və onun işti-
rakçılarının unikal xüsusiyyətləri tədqiqat ya-
naşmasını formalaşdırır. Turizm insan tələbi,
iqtisadiyyat və hökumət siyasəti ilə idarə olun-
duğu üçün onun inkişafında insan elementini
nəzərə almaq vacibdir. Müasir dünyada ölkənin
geoiqtisadi vəziyyəti, coğrafiyası və resursları
onun turizm sənayesinə və iqtisadiyyatdakı ro-
luna təsir göstərir. Coğrafiyanın bir qolu kimi
baxıldıqda, turizm insanların müxtəlif ölkələr və
marşrutlar üzrə hərəkəti kimi görülə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. 2019-2023 regionların sosial-iqtisadi in-
kişafı ilə bağlı dövlət proqramı
2. Azərbaycanca turizm. T.Budaqov, Bakı:
DSK 2021, 26 s.
3. Azərbaycanın Milli Hesabları. T.Bu-
daqov. – Bakı: ARDSK, – 2020. – 8 s.
4. Abbasova F. Xarici investisiyalar və
Azərbaycan iqtisadiyyatı "iqtisadiyyat və Audit"
No 1, Bakı, 27 dekabr 2003.
5. Agakorimov M.M. "Otel", Bakı: "R.N.
Novruz-94*", 2008. 329 s.
6. AR DSK. Müstəqil Azərbaycan, 2011.
Bakı, 2011.640 s.

7. Azərbaycan Respublikası Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyi, Turizm sahəsində normativ-hüquqi sənədlər. Bakı, 2003. 55 s.

8. Azərbaycan Respublikası. Konstitusiyası, Bakı, "Azamasr", 1995

Ф. ДЖ. КАРИМОВ, д. ф. э., доцент
А.С.АХМЕДОВА

Азербайджанский Технологический Университет
 E-mail: a.ahmedova@uteca.edu.az

РОЛЬ ТУРИЗМА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ГЯНДЖА-ДАШКАСАНСКОГО РАЙОНА

Резюме

Развитие туризма высоко ценится за его важный вклад в современную мировую экономику и положительные социально-экономические результаты. Он рассматривается как решающий элемент структурной политики стран с экономическим и социальным потенциалом и считается приоритетным сектором в экономике рыночного типа. Современное состояние туризма оценивается по его роли в росте валового внутреннего продукта и решении социальных вопросов. Для оценки влияния туризма как организованной и плановой отрасли важно провести научную оценку его развития.

Было бы очень полезно улучшить социально-экономические результаты туризма, уделяя должное внимание теоретической и практической значимости методологий и моделей, используемых при исследовании, планировании и организации различных аспектов туризма.

Ключевые слова: туризм, социально-экономический потенциал, регион, развитие, деловой туризм, инвестиции.

F.C. KARIMOV, d.p.e., associate professor
A.S. AHMADOVA

Azerbaijan Technology University
 E-mail: a.ahmedova@uteca.edu.az

THE ROLE OF TOURISM IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF GANJA-DASHKASAN DISTRICT

Summary

The development of tourism is highly valued for its important contributions to the modern world economy and its positive socio-economic results. It is considered as a decisive element in the structural policy of countries with economic and social potential and is considered a priority sector in market-type economies. The current state of tourism is evaluated according to its role in the growth of the gross domestic product and the solution of social issues. To assess the impact of tourism as an organized and planned industry, it is important to carry out a scientific assessment of its development.

It would be very beneficial to improve the socio-economic results of tourism by paying due attention to the theoretical and practical significance of the methodologies and models used in researching, planning and organizing various aspects of tourism.

Keywords: tourism, socio-economic potential, region, development, business tourism, investment.